

פרק ההגות

פרק זה מנסה לתאר את תפקידיו השונים של רב בישראל, ולהראות איך שהעידן החדש מרים קשיים על מילוי תפקידים אלו. תפקידי הרב יכולים לכלול הוראת הלכה, פיקוח על מערכות דת וחינוך דתי, לימוד תורה, ואף ממד חברתי של עשיית הצדק בדאגה למוחלשים שבעם. סיכום תפקיד הרבני הוא "מנהיגות רוחנית". תפקיד הרב הוא לרומם את חיי בני הקהילה, באופן שהתורה וההלכה חודרת לחיי היומיום.

הבעיה שעליה נצביע היא המרחק שנוצר בין הרב לבין בני הקהילה בעידן המודרני, ובפרט ביחס לרבני ערים במדינת ישראל, בהם לעתים הרב מרוחק ואף מנוכר מבני קהילתו. ריחוק זה מונע את הרב מקיום תפקידו המסורתי כ"מנהיג רוחני", וקובע לו תפקיד מוגבל ומצומצם של "כוהן דת". כאשר הרב וקהילתו אינם מדברים ב"אותה שפה" במובן האמוני, הערכי והתרבותי, אין אפשרות של מנהיגות רוחנית בדרך שרב יכול להנהיג בני קהילה המעניקים לו סמכות רבנית.

הפתרון לכשל זה, כפי שכבר הוצע על-ידי רבנים אחדים שהתמודדו מול בעיות דומות, הוא לקרב בין הרב לבין בני קהילה, על-ידי הכשרה שתאפשר את קירוב הדעות ביניהם. כמובן שאין הכוונה שהרב יתפשר על ערכיו עצמו. כנאמר לעיל, העיקרון המנחה הוא שרב שמבקש להתקשר ולהנהיג את בני קהילתו חייב לדעת את שפתם. ידיעת השפה תאפשר את הגדרת הרב מחדש כ"מנהיג רוחני" לעומת "כוהן דת".

כמקור השראה לכך ניתן להצביע על קהילות מודרניות בארה"ב בעשורים האחרונים, שם מכהנים לעתים רבנים חרדיים שזכו לחינוך והשכלה חרדית, אך ידעו להתאים את עצמם לקהילה מודרנית וליצור הזדהות קרובה ודינאמיקה חיובית ופורה בינם לבין חברי הקהילה.

האתגר בזירה הישראלית קשה יותר במובן מסוים, וזאת משתי סיבות. האחת, מפני שמדובר ברבני ערים שבמקרים רבים רוב תושביהן היו חילוני. קשה ליצור הזדהות וקרבה בין רב דתי או חרדי לבין ציבור חילוני. קשה, אך לא בלתי-אפשרי. הסיבה השנייה היא מעמדה הירוד של הרבנות, הדורש שיקום משמעותי.

ומנגד, כגודל האתגר כך גודל החובה להתחיל בהנעת התהליך ונקיטת הצעדים החיוניים כדי להפוך את הרבנות בכלל והרבנים בפרט לרלוונטיים בחיי אזרחי המדינה.

תמצית הפרק התורני

פרק זה בוחן את תפקידי הרב וחובותיו והתנאים למינויו לרב. שאלות אלו נוגעות לא רק לתפקידו בפועל של הרב, אלא אף משליכות על דרך הבנתם של הרבנים את מחויבויותיהם ומשפיעות על הכשרתם לתפקיד הרב.

הפרק הראשון של מאמר זה עוסק בחשיבות תפקיד הרב ובחובת מינויו. הפרק השני דן בתפקידי הרב השונים ומהם חובותיו של הרב כלפי קהילתו והפרק השלישי עוסק בדרישות השונות הנדרשות מן הרב ובתנאים והגבלות על מינוי רב.

א. חובת מינוי רב

ישנם שלושה מקורות שונים מן התורה לחובת מינויו של רב.

1. 'שופטים ושופטים תתן לך' שפירשו הראשונים שהכוונה למעמידי הדת
2. חובת העמדת מוכיח ומתקן דרכי ציבור, כפי שכתב הרמב"ם בהלכות תשובה.
3. 'ולא תהא עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה' ומכאן אזהרה לציבור למנות עליהם רב.

ניתן לומר שממקורות אלו אנחנו מבחינים בתפקידים שונים של הרב בישראל, תפקיד השפיטה וההוראה, דרשה, תוכחה והנהגת הציבור. מתוך עיון בדברי האחרונים עולה גודל נחיצות מינוי רב וחשיבותו לשלמות הקהילה ולהעמדת הדת על תילה.

ב. תפקידי הרב

חלקו השני של המאמר בוחן את מגוון תפקידי הרב וחובותיו מתוך מקורות התורה וההלכה. מתוך בחינת פרשת מינוי הדיינים ובחינת סוגיות רבות הן בדברי אגדה והן בעולמה של הלכה, עולה דמות הרב ומסירותה הגדולה לענייני הציבור.

תפקידיו העיקריים של רב לבד מפסיקת הלכה, לימוד תורה ואחריות על הכשרות וכדו' הם גם דאגה לעניי העיר, לצרכי הכלל ולהשפיע על חיזוק הדת והמוסר.

דבריו של הרב שמשון רפאל הירש במכתבו לרב צעיר, מסכמים יפה את חובותיו של הרב:

"עוד שים לבך ודעתך לכל ענייני עדתך, היה אח ורע ואוהב להם בכל ענייניהם, וכל אשר תמצא בכוחך להרבות שלוותם ושלומום עם אלוקים ואדם עשה, ואל תאמר גדול אני, זיעת אפך בעבודת ציבורך היא תפארתך והיא תהילתך והיית נעים למעלה ונחמד למטה וינהרו אליך לבב כל אנשי עדתך... כי ידעו נאמנה אשר רק שלומם וטובתם נגד עיניך בכל דבריך ומעשיך"

ג. דרישות מן הרב

הפרק השלישי של המאמר מתמקד בדרישות מן הרב, בבחינת הכישורים והיכולות הנדרשים מרב בישראל ובמגבלות שונות על מינויו.

מתוך סקירת מקורות רבים עולה ומתבהרת דמות הרב הראוי, שיעור קומתו התורנית, יראת השמים שלו ויכולתו להעביר את דברי התורה לקהלו. אין די בגאון הבקי בדברי תורה, אלא יש צורך באדם שדבריו נשמעים, היודע להלך בין הבריות ומקדש שם שמים בהליכותיו.

אמנה כאן בקצרה את עיקרי הדרישות למינויו של רב:

1. גדלות תורנית דורשת לא רק היקף ידע אלא גם יכולת עיון וסברא ולימוד של מקורות ההלכה.

2. יכולת העברה של דברי התורה בצורה בהירה ורהוטה

3. יראת שמים והנהגה ראויה

4. יכולת השפעה על הקהילה ומחמת זה הקפדה על סף גבוה של אתיקה.

5. שימוש תלמידי חכמים, קבלת דרכי הפסיקה הפרקטית מרבנים המשמשים בתפקיד.

6. רוח הבריות נוחה הימנו, הכולל הן דרישה מאופיו של הרב ונועם הליכותיו והן להיותו מרוצה על הציבור ושלא יכפו מינוי באופן חיצוני.

7. ידע נוסף של חכמות הנדרשות להבנת דרכי משא ומתן ולהילוך בין הבריות.

8. סוגיה נוספת היא הגבלות גיל והקפדה על גיל מינימלי במקומות מסוימים ודרישה מן הרב להיות נשוי בחלק מן הקהילות.

סיכום

כאמור סוגיה זו של חובות הרב, תפקידיו ודרישות התפקיד, רחבה וארוכה ומסתעפת לענפים רבים שכל אחד מהם זוקק עיון לעצמו. מכל מקום המאמר התורני בוחן מתוך המקורות התורניים וההלכתיים ומגלה את האחריות העצומה של הרב על בני קהילתו, את מחויבותיו השונות כלפיהם ואת הכישורים המינימליים הנדרשים למי שניגש לשרת בקודש.

תמונה זו הנפרשת מתוך עיון בדברי חז"ל ומסורת הפסיקה, מחייבת את הרבנים להכשיר את עצמם למשא העם, לדאגה ליחיד ולכלל ולקדש שם שמים.

תקוותנו שעיון תורני זה יביא לריבוי העיסוק בסוגיה זו ויתרום להרמת קרן הרבנים.

פרק סקירה הסטורית - מחקר וספרות

בפרק זה נסקור וננתח תהליכים רבים ושונים שעברה הרבנות מימי הבינים ועד ימינו, מה היה תפקידם של הרבנים באותם הזמנים, מעמדם, הכלים והרקע בהם פעלו, ותהליכים שונים שנגעו למינויים ולקשריהם מול הקהילה.

במבוא נעסוק במושג "הרבנות" ומקורותיו. לאחר מכן בפרק הראשון נסקור את ימי הביניים – המאה ה-10 עד המאה ה-14 ונתמקד במקורותיה של הרבנות בקהילות אשכנז כמוסד קהילתי. סמכויותיה, יחסה לשלטון הנוכרי וחוקיו, ומעמדו של הרב כפוסק, מורה ומנהיג קהילה, והתפתחות הרבנות בארצות אשכנז אל מול ארצות ספרד וצפון אפריקה.

בפרק שני: נבחן את הרבנות במאה ה-15 עד המאה ה-18 נוכח האמנציפציה באירופה המערבית, והתפתחות פולמוס הקהילות בגרמניה.

הפרק שלישי יעסוק במאה ה-18 עד המאה ה-20 בהתמקדות ברבנות בקהילות מערב אירופה, רוסיה, פולין והונגריה - בין מזרח למערב, ובפרק הרביעי אותה התקופה בארצות האיסלם, ובייחוד התפתחות מוסד הראשון לציון, והרבנות בימי התורכים ובארצות האיסלם.

הפרק חמישי יתאר את ימי טרום קום המדינה, והיחס המורכב של הרבנות והלאומיות היהודית המתחדשת. כמו כן תיאור ייסוד הרבנות הראשית, החזון והתפיסה.

הפרק שישי כבר עוסק על קצה המזלג בהווה, במדינת ישראל, מעמדה של הרבנות במדינת ישראל – מימושו או אי מימושו של החזון.

הפרק שביעי, כתמונה סוגרת שונה במקצת, פותח צהר ליחס המפתיע של עולם הישיבות הליטאי למעמד הרבנות.

פרק משפטי

בנספח זה נסקור בקווים גסים את מצבה המשפטי של הרבנות הראשית. המטרה אינה להיכנס לפרטי פרטים של הסדרים משפטיים שונים ומגוונים, אלא לתת תמונה כוללת של הרבנות הראשית בראי המשפט. כגוף רשמי וסטטוטורי המחזיק בסמכויות של המדינה, כמובן שהסדרה משפטית מהווה עוגן הכרחי לכל פעילות הרבנות הראשית על זרועותיה השונים.

בנספח זה נבאר את מבנה הסמכויות של הרבנות הראשית, וכך נסקור הסדרים משפטיים מרכזיים לנושא המחקר הספציפי של רבני עיר.

בפרק הראשון נקדים סקירה קצרה של מבנה החקיקה של מדינת ישראל: חוקים, תקנות ונהלים. הפרק השני יבאר את תפקידה לפי חוק של הרבנות הראשית לישראל. הפרק השלישי יעסוק בהליך מינוי של רבנים (רבנים ראשיים ורבני עיר), והפרק הרביעי יזכיר הסדרים נוספים בחוק. מכאן ואילך יעסוק הנספח ברבני עיר. הפרק החמישי ייתן רקע היסטורי-משפטי לסוגיית בחירת רבני עיר, הפרק הששי יסכם את נושא בחירת רבני עיר, ואילו הפרק השביעי יסקור את ההסדרים הנוספים המופיעים בתקנות בחירות רבני עיר.

שני הפרקים האחרונים יעסקו במתחים ספציפיים הקשורים לתקנות הרבנות הראשית. הפרק השמיני יעסוק במתח ההלכתי המובנה בין תקנות חדשות, הכרוכות לפעמים בחידושים הלכתיים, לבין שמירה על מסורת ההלכה והפסיקה. הפרק התשיעי והאחרון יעסוק במתח שבין מערכת המשפט הישראלית לבין הרבנות הראשית, ויציג מקרה בוחן פרטי מתוך חוק והמתח הנובע ממנו ביחסי רבנות ומשפט.

הרבנות-הראשית היא המוסד הרבני העליון במדינת-ישראל, האחראית מכוח החוק על מתן שרותי-דת לתושביה היהודים. למרות הגידול במספר האנשים החשים זיקה למסורת-ישראל, מידת האמון ברבנות נמצאת בירידה, וחוסר-הנחת הציבורי מוצא את ביטויו בהצעות חוק המבקשות לצמצם את סמכויותיה במגוון תחומי-פעילותה, וכן בסיקור תקשורת שלילי. עיון תורני והיסטורי מלמד כי תפקיד הרב ניצב על שני אדנים, סמכות-הוראה והנהגת קהילה. הראשון מחייב בקיאות בהלכה ויכולת פסיקה, והשני מחייב היכרות עם שפתו התרבותית של הציבור, והתמודדות עם מגוון הבעיות החברתיות והקהילתיות שהוא מציב לפתחו של הרב. בעוד הרבנות בוחנת את ידיעותיהם ההלכתיות של הרבנים ומעניקה 'סמיכת-חכמים' למגלים בהן בקיאות, אין היא בודקת את כישוריו והכשרתו של המועמד לאתגר המנהיגותי הגלום בתפקידו. הרבנים נשלחים למשימתם נעדרים כלים בסיסיים לתרגום מטענם התורני לכדי אמירה משמעותית עבור שומעי-לקחם. נייר מדיניות זה מבקש להציע מערך הכשרה למנהיגות-רבנית במגוון תחומי דעת הנחוצים להתנהלות נכונה בשדה פעילותו של הרב בעולם העכשווי. ההכשרה תעניק לרב כלים להנהיג את קהילתו בדרך טובים ולתמוך בה רוחנית, לחזקה ולהעצימה. כן מוצע להכיר בלימודי ההכשרה כנקודות זכות אקדמיות לצורך השלמה לתואר ראשון, וכן כשווי ערך¹ לתואר-ראשון בשרות הציבורי למי שלא ישמש ברבנות, ובכך לתרום לשילובם המיטבי של בוגריה בשדות עשייה נוספים.

¹ בנוסף לתעודת "יורה יורה" המוענקת על ידי הרבנות הראשית לאחר עמידה בבחינות ההסמכה .